

1989 GÖÇÜNDEN GÜNÜMÜZE BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN SOSYAL VE EKONOMİK DEĞİŞİMİ

MEHMET AKLAN*

ÖZET

Balkanlar'da Türk nüfusun mevcudiyeti çok erken zamanlarda başlamış, Türklerin Avrupa içlerine doğru ilerleyişleriyle paralel olarak gerçekleşen iskan faaliyetleri neticesinde bu durum artarak devam etmiştir. 20. yüzyılın son çeyreğinde vuku bulan Bulgar zulmü ve bundan dolayı gerçekleşen göç hareketi çalışmamızın temelini oluşturmaktadır. Çeşitli siyasi sebeplerden ötürü daha öncesinde de Balkan coğrafyasında benzer örneklerini gördüğümüz bu göç hareketleri, etkileri günümüze kadar ulaşan sosyal ve ekonomik birtakım problemler ortaya çıkartmıştır. Bizler bu göç dalgalarından olan 1989 Bulgaristan Türklerinin merkezinde olduğu göç hareketini inceleyeceğiz. Yine göçün öncesinde, göç sırasında ve sonrasında yaşananları akademik bir bakış açısıyla değerlendirerek elde ettiğimiz verilerle yeni bir göçmen profili çizmeyi amaçlıyoruz.

Bir eksiklik olarak gördüğümüz göç sonrası muhacirlerin durumu meselesini ayrıntılı olarak inceleyerek sözlü tarih kısmı ile olayları yaşayanların gözünden kişisel bir aktarım yapmayı amaçlıyoruz. Kısacası, yakın bir zamanda gerçekleşen ancak tarihsel anlamda açıklanmasında birtakım eksiklikler bulunan bu dönemi, çalışmamızda daha toplu bir şekilde değerlendireceğiz. Göç kavramının süreklilik arz ettiğini ve etkisinin geçmişle sınırlı olmadığını söylemeliyiz. İnsanların o dönemde yaşadıkları hadiseler, günümüzde sahip oldukları karakterlerini şekillendirerek onların hayata bakış açılarını derinden değiştirmiştir. Kısacası göçler bu ülkeye; yeni yüzlerin yanında yeni karakterler kazandırmıştır. Muhacirler geldikleri coğrafyada evlerinin ve sevdiklerinin yanı sıra eski benliklerini de bırakmışlardır.

Anahtar kelimeler: Göç, Bulgaristan Türkleri, 1989 Zulmü, Asimilasyon, Muhacir

* Uludağ Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, 081570001.

GİRİŞ

Balkanlar, Avrupa kıtasının güneydoğusunda yer alan bir yarımadadır. Balkanlar adını bölgede bulunan Balkan dağlarından alır. Kelime anlamı, sık ormanlıklarla kaplı sıradağ ya da çalılıklarla kaplı engebeli arazidir.¹ Balkan tabiri, Türklerden miras kalmış bir kavramdır ve 19. yüzyıl sonrasında popülerlik kazanmıştır. Balkan tabiri akla geldiğinde sürekli olarak çatışmaların, kaosun ve şiddetin olduğu olumsuz bir anlam akla gelmektedir. Bu Batılıların gözünden Balkanların nitelendirilmesidir. Osmanlı'nın son dönemlerinde çıkan isyanlara paralel olarak başlayan bu niteleme, sosyalizmin kesin mağlubiyeti sonrası tekrar bu coğrafyada gündeme gelmiştir.

Balkanlar'da yaşanan sorunlar aslında Todorova'nın da belirttiği gibi Batı toplumunun ötekileştirici ve ayrıştırıcı bakış açısından kaynaklanmaktadır. Avrupalılar bir tahayyül üzerinden Balkanları seyretmektedir. Birçok farklı kültürü, yaşayışı ve en önemlisi algılayışı homojen bir zihin dünyasıyla görmektedir. Balkanlar'a karşı yakıştırılan bu yanlış tutum, Bulgaristan Türklerinin 1989 yılında uğradığı asimilasyon süreci sırasında Avrupa devletlerinin bunu görmezden gelmesine yol açmıştır.²

Bizler çalışmamızın ilk kısmında Balkanlar'da gerçekleşen Bulgar zulmünü anlatarak gölgede kalmış kısımları akademik bir üslup ile gün yüzüne çıkaracağız. İkinci bölümde ise göçmen nüfusun Türkiye topraklarına geldikten sonraki sosyal yaşamı üzerine bir çalışma yürüteceğiz. Sözlü tarih ve ek kısımlarıyla çalışmamızı daha somut bir biçime sokma amacındayız. Yakın tarihin en büyük kitlesel Türk göçü olma özelliğini taşıyan 1989 göçü, birçok insanlık suçunun yaşandığı bir dönemi ifade etmektedir. Ayrık aileler problemi, Türk aydınların gördüğü ağır baskılar, isim değiştirme politikası vb. gibi insanları derinden etkileyen süreçler muhacir yurttaşlarımızın Türkiye topraklarına gelmesiyle sona ermiştir. Ancak o dönemden kalan acı anılar hala daha profesyonel tarihçiliğin kaydına muhtaç durumdadır. Son kısımda incelenecek olan “ Kestel Şehri Örnekleme ” çerçevesinde Bulgaristan Türklerinin 1989 göçünden günümüze olan süreçte yerel halk ile hangi konularda ayrıştığı, ne derece bütünleştiği analiz edilecektir.

¹ Ramazan Özey, *Balkanlar ve Balkan Ülkeleri Coğrafyası*, Ankara: Pegem Yayınları, 2016, s.3.

² Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek, İstanbul: İletişim Yayınları*, 2013, s.17-20.

A. GÖÇ ÖNCESİNDE BULGARİSTAN

1. BULGARİSTAN'IN TARİHİ DOKUSU (1956-1984)

1956 yılında Todor Jivkov'un BKP'nin başında ülkeyi yönetmeye başlamasıyla, “ Yeniden Doğuş ” adı verilen ve etnik gruplar üzerinde başlatılan asimilasyon faaliyetleri homojen bir Bulgar ulusu yaratma gayesini teşkil ediyordu. Bu gaye doğrultusunda Jivkov ve yönetimi, sistematik bir yol izleyerek sırayla Bulgaristan'da yaşayan etnik Müslüman grupları baskı altına aldı. Uygulanan faaliyetlerden bazılarını özetleyecek olursak; ilk olarak Türk dilinde eğitim veren okulların Bulgar okullarıyla birleştirilmesi ve eğitim dilinin Bulgar diline çevrilmesi, müftülükte çalışan Müslüman din uzmanlarının azaltılması, yeni cami inşasının engellenmesi, BKP'li Türklere ateistlik baskısı, çocukların sünnet edilmesine getirilen yasaklar, okullarda Türkçe konuşmanın yasaklanması, Türk aydınlarının gördüğü psikolojik şiddet söylenebilir. 33 yıl sürecek olan Jivkov iktidarının sözde sosyalist uygulamaları aslında 1980'lerden sonra hız kazanacak, “ Yeniden Doğuş ” sürecine hazırlıktan ibarettir.³

Özellikle getirilen yasaklarla dini asimilasyon gerçekleştirmek istenmiştir. Sosyalist yönetimlerin kültürleri yok etme ve kendi yönetimlerine dahil etme politikasının aracı olarak ateist propaganda bu doğrultuda göze çarpmaktadır. 1960 sonraki süreçte ilk olarak Pomaklar üzerinde başlatılan asimilasyon faaliyetleri 1984 yılından itibaren Türk eksenine kaymış ve çeşitli devlet kurumları aracılığıyla Türklere üzerine psikolojik baskı dönemi yaşanmıştır. 46-48 arasında yaşanan etnik hoşgörü dönemi, zaman içerisinde bölgede değişen konjunktür dolayısıyla ile Bulgaristan'daki azınlık grupların aleyhine gelişmiştir.

Yeniden doğuş süreci uzun, karmaşık ve çok boyutlu bir asimilasyon sürecidir. Bu süreç farklı boyutlarda cereyan etmiştir. Sosyo-kültürel boyutun yanında demografik siyasi ve ayrıca politik yönleri de vardır. Kısacası yeniden doğuş sürecinin esas hedefi, Müslüman nüfusu çeşitli yönlerden dönüşüme uğratarak onları etnik Bulgarlarla birleştirmektir. Bu süreç 1989 yılında Türkiye'ye yapılan büyük göç dalgasıyla son bulmuş, yeniden doğuş süreci tarihsel bir fiyasko olarak geçmişte yerini almıştır.

³ Emin Atasoy, *Asimilasyon Çemberindeki Bulgaristan Müslümanları*, İstanbul : Beta Yayıncılık, 2018, s.125-127.

İktidara gelen komünist rejim, kendisinden önceki dönemleri eleştirmesine rağmen, Büyük Bulgaristan idealini sürdürmeye devam etmiştir. Bu hayali gerçeğe dönüştürmek için de Komünist- Slav – Bulgar toplumu yaratma amacıyla olmuşlardır. Bundan dolayı kaynaşma adı altında tek bir Bulgar toplumu yaratma faaliyetlerini başlatmışlardır. İlk olarak ana dil Türkçe eğitim verilmiş ve zorunlu dil olarak da Bulgarca eğitimi sağlanmıştır. Devlet, Türk azınlığın eğitimi için ciddi fonlar ayırmış ve yeni okullar ile öğretmenler yetiştirmiştir. Ancak Türk eğitim sistemi sosyalist bir şekle dönüştürülmüş ve 1959 yılına kadar da bu şekilde devam etmiştir. BKP araç olarak sosyalizmi kullanarak Türk nüfusun kültürel kimliğini eritme amacındaydı. Ancak zorunlu eğitimin etkin bir şekilde uygulanması, Türklerin kültürel kimliğinde herhangi bir değişime yol açmamış aksine olumlu işlevler görmüştü. Türk azınlık arasında okuma ve yazma oranı ciddi oranda artmış, Türk azınlığın iki dil konuşmasına vesile olmuştur.

Bundan sonraki süreçte istediği dönüşümü sağlayamayan BKP yönetimi, toplantılar yaparak özellikle Türkler üzerinde yeni birtakım uygulamalara girişti. Tutumunu sertleştiren devlet, azınlık grupları Müslüman gruplar olarak niteledi ve onları çeşitli farklı isimlerle bölüştürdü. Böl ve erit mantığı ile harekete geçen yönetim, Müslüman grupları Bulgar Müslümanları olarak niteledi ve Bulgaristan'ın çok milletli bir yapıda olmadığını öne sürdü. Türk azınlığın tüm baskı ve yasaklara rağmen dilini, kültürünü ve dinini koruduğunu gören BKP, politikasını ne pahasına olursa olsun Türk azınlığı eritme üzerine konumlandırmıştır. 1984 sonrasındaki süreçte hız kazanan bu durum neticesinde 1989 tarihinde, Türkiye'nin cumhuriyet tarihinde Bulgaristan'dan aldığı en büyük göç dalgasına yol açmış ve 312 bin göçmen iki ay gibi kısa bir sürede Türkiye topraklarına gelmiştir.⁴

1951 yılında Türk Hükümeti 1950'den itibaren gelen tüm göçmenlerin iskanlı göçmen statüsüne alınmasına dair bir karar çıkardı. Bulgarlar bu tarihten sonra göçü durdular ve 1969 yılına kadar göç kelimesinin kullanılması bile yasaklandı. 1959 sonrası baskı ve şiddet gören Türkler, Sofya Büyükelçiliği ve konsolosluklarına verilen dilekçelerle Türkiye'ye göç etmek istediğini belirtiyordu. 1951 yılında durdurulan göç parçalanmış aile problemini ortaya çıkarmıştı. 1968'de Jivkov'un Ankara'yı ziyareti ile yumuşayan siyasi ortam neticesinde iki devlet bu problemi çözmeyi başardı.⁵

⁴ Gülsevin Güler, *1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Yerel Kültüre ve Tarihe İlişkin Algıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014, s. 26.

⁵ H.Yıldırım Ağanoğlu, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi Göç*, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013, s.365-366.

2. SOĞUK SAVAŞ SÜRECİNDE TÜRK-BULGAR İLİŞKİLERİ

Soğuk Savaş sürecinde Türkiye, Sovyetler Birliği ile yaşadığı güvenlik sorunları nedeniyle Batı ülkeleri bloğuna yakınlaşmış ve ABD ile ilişkilerini geliştirmiştir. 1946 yılında Vatan Cephesi, Dimitrov önderliğinde seçimleri kazanmış ve Bulgar Halk Cumhuriyeti'ni ilan etmiştir. Bu tarihten itibaren tamamen Sovyet uydusu görünümüne bürünen Bulgaristan, zaman içerisinde SSCB ile Türkiye arasında önemli bir iletişim aracı haline gelmiştir. İlişkilerin gerildiği süreçte Sovyet yönetimi, Bulgaristan sınırı üzerinden Türkiye'ye birtakım askeri tehditler ileri sürmüştür. Aynı şekilde gergin dönemlerde Türk azınlığa karşı sosyalist baskılar artmış ve ciddi göç hareketleri gözlemlenmiştir. 1946 yılından Sovyetler Birliği'nin yıkıldığı tarihe kadar Türkiye – Bulgaristan ikili ilişkileri gelişmemiş, yaşanan diplomatik krizler, ülkedeki Türk azınlığa olumsuz etki etmiştir.

Türkiye ile Bulgaristan arasındaki ilişkiler, 1930'larda olumlu yönde seyrederken Büyük Bulgaristan hayali kuran Bulgarların, İkinci Dünya Savaşı'na Mihver Devletler safında girmeleriyle tekrardan negatif yöne doğru çevrilmiştir. Savaş sonrası komünist çerçeveye Bulgaristan yaklaştıkça, Türkiye ile aradaki ayrılık daha da derinleşti. 1950'lerde iki ülke arasındaki meseleler, genel olarak Bulgaristan'ın hazırladığı ve zorunlu tuttuğu Türk göçü ve sınır, hudut sorunları ile geçerken son derece de gergin bir hale dönüşmüştür. Ele bu yıllarda iki ülke arasındaki krizlerin yaşanmasına sebep olan olaylardan biri de sınırda casusluk hareketlerinin saptanması ve belirlenmesi olmuştur. 10 Ağustos 1950'de Bulgaristan Türkiye'ye bir nota vererek 250.000 göçmenin kısa bir süre içinde Türkiye'ye gönderileceğini bildirdi. Bunun sonucu olarak, 1951 yılına kadar 150.000 kadar Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye göçmüş oldu. Bu göçle beraber komünist rejim yönetimindeki Bulgaristan'dan Türk göçleri başlamış oldu. Bundan sonraki süreçte gittikçe katılacak Bulgar yönetimi, siyasi krizleri bahane ederek Bulgaristan'ı etnik olarak arındırma faaliyetlerine hız verecektir. 1956'da Todor Jivkov'un Bulgaristan Komünist Partisi üzerinde nüfuzunu güçlendirmesiyle, Savaş sonrasında Bulgaristan'da yürütülmeye çalışılan etnik unsurların hafife alınması ilkesi terk edilmiş, yerine Türk-İslam karşıtı söylemler gündeme gelmiştir. Bununla da, Jivkov yönetiminin Bulgaristan Türkleri açısından bir dönüm noktası olduğu belirtilmelidir.⁶

⁶ Faig Aliyev, "Soğuk Savaş Döneminde Türkiye - Bulgaristan İlişkileri", Harp Akademisi Komutanlığı, 2014, s.3.

NATO üyeliği Türkiye'ye siyasi anlamda yeni bir yol açmıştır. Bu dönemden sonra Türkiye, Balkanlar ve Orta Doğu bölgesinde güvenlik sistemlerinin daha da geliştirilmesine yönelmiştir. Bu siyasi ve askeri ilişkilerin sonucunda 28 Şubat 1953 yılında Ankara'da Türkiye, Yunanistan ve Yugoslavya arasında “ Dostluk ve İşbirliği Antlaşması ” imzalanmıştır. Bu antlaşma Balkanlar'da yeni bir düzenin başlangıcı olmuştur. Türkiye bu antlaşmanın bir ittifak haline dönüşmesi için ciddi girişimlerde bulunmuş ancak ülkeler arasında siyasi çıkarların ayrışması dolayısıyla bu gerçekleşmemiştir. 9 Ağustos 1954 tarihinde Türkiye, Yunanistan, Yugoslavya arasında “ Balkan İttifakı ” imzalanmıştır. Balkan İttifakı'na göre taraf devletlerden herhangi birine yöneltilen saldırı, diğer ülkelere de yöneltilmiş sayılacaktı ve saldırıya karşı ortak bir savunma sistemi kurulması amaçlanmıştı. Ancak Balkan İttifakı, Türk – Yunan ilişkilerinin 1955 sonrası süreçte bozulması ile etkinliğini kısa sürede yitirmiştir.⁷

Tüm bu ittifak girişimleri içerisinde Bulgaristan, hala mevcut olan yayılcı tutumu ve sosyalist ideoloji sebebiyle ayrı bir görünüm sergilemiştir. Küba Krizi sonrası iki blok arasında yumuşama gerçekleşmiştir. Soğuk Savaşın sonuna doğru Türkiye – Bulgaristan ilişkilerinde ciddi bir gelişim gözlenmiştir. Bu gelişimde Bulgaristan'ın İstanbul ve Çanakkale Boğazlarından geçme zorunluluğu önemli rol oynamıştır. Buna karşılık Türkiye için de Avrupa kara ve demiryolunun Bulgaristan sınırlarından geçmesi ve elektrik ihtiyacının buradan giderilmesi önemlidir. Kısacası iki ülke de birbirini tamamen görmezden gelemeyecek kadar birbirine gereksinim duymaktadır. Coğrafi ve ekonomik sebepler, kültürel ve ideolojik sebeplere kimi zaman ağır basmaktadır.

1965-1975 yılları arasında Türkiye-Bulgaristan ilişkilerinden büyük bir canlanma görülmüştür. İkili ilişkileri yıllar boyunca etkilemiş sorunlar yapıcı bir şekilde çözümlenmeye kavuşturulmak adına ele alınmıştır. Üst düzey karşılıklı temasların-ziyaretlerin artması yeni işbirliği alanları açığa çıkartırken, iyi komşuluk ilişkilerinin kurulmasını kolaylaştırmıştır. Ekonomik, ticari ve turizm alanlarında işbirliği öngören anlaşmaların yanında, 1968 senesinde Türk asıllı Bulgar vatandaşlarının serbest iradeleri ile göç etmesini sağlayacak Yakın Akaraba Göçü Anlaşmanın imzalanması ikili ilişkileri derinden etkileyen sorunların çözümü için atılan adımların en belirgin göstergeleri olmuştur.⁸

⁷ Mithat Atabay, *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar (Savaş, Barış, Göç ve Dramın Tarihi)*, İstanbul: Kriter Yayınevi, 2012, s.199.

⁸ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM /d02/c035/mm 02035065ss0822.pdf>, 10.03.2018

1985 yılından itibaren Bulgar komünist rejiminin uzun süredir el altından uygulamakta olduğu “tek uluslu Bulgaristan” yaratma amacına yönelik, azınlıkları eritme politikası çerçevesinde Türk azınlığı üzerindeki baskıyı yoğunlaştırması ve zorla isim değiştirme politikasına başlaması Türkiye ile Bulgaristan ilişkilerinin yeniden hızla bozulmasına yol açmıştır.⁹ Bu olay Türk basınında ve kamuoyunda büyük bir infiale yol açtı. Kitlesele protesto gösteri yapıldı, akademik çevreler Bulgaristan’ı kınayan bildirimler yayınladı.¹⁰

Bulgaristan-Türkiye ilişkilerinin iyi olduğu bir dönemde böyle bir uygulamaya girişilmesi Türkiye tarafından büyük bir şaşkınlıkla karşılandı. Dönemin Türkiye Cumhurbaşkanı Kenan Evren, Bulgaristan Devlet Başkanı Todor Jivkov’a mektup yazarak Türk azınlığı sorununun karşılıklı iyi komşuluk ilişkileri gözetilerek, dostluk çerçevesi içerisinde çözümlenmesini isteyen bir mektup yazdı.¹¹ Daha sonra Türkiye 4 defa Nota vererek sorunların geniş kapsamlı bir göç anlaşması yapılarak çözümlenmesini önerdi.¹²

Bu notalara ve tekliflere Bulgar tarafı her defasında olumsuz yanıt vererek Türkiye’nin iç işlerine karıştığını savunmuştur. Bulgaristan’dan beklediği yanıtı alamayan Türkiye’de Türk azınlığı sorununu uluslararası arenaya taşımıştır. 1974-1984 dönemi, Bulgaristan Türklerine uygulanacak Bulgarlaştırma ve asimilasyonun hazırlık dönemi olarak algılanabilir.

⁹ Ömer E. Lütem, Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989 Cilt 1, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara, 2000, ss.173-175.

¹⁰ Lütem, a.g.e , ss.260-262

¹¹ Lütem, a.g.e. , s.175

¹² Lütem, a.g.e. , ss.302-337

B. GÖÇE ZEMİN HAZIRLAYAN ASİMİLASYON POLİTİKALARI

1. ASİMİLASYON FİKRİNİN OLUŞUMU VE UYGULAMALARI

Bulgaristan Türklerine uygulanan asimilasyon politikası uzun zamandır planlanan bir politikadır. Ancak Bulgarlaştırma faaliyetleri ilk olarak küçük azınlık gruplarından başlatılmış, ortaya konulan tepkilerin törpülenmesi amaçlanmıştır. Sonraki süreçte asıl büyük amaç olan Türk ve diğer Müslüman gruplar üzerine birtakım asimilasyon ve kimlik değişimi faaliyetlerine girişilmiştir. Daha öncesinde Pomaklara ve Çingenele uygulanan isim değiştirme kampanyalarının sorunsuz geçmesi, Türklerin bu konuda herhangi bir tepki göstermemesi, Bulgar yönetimini cesaretlendirmiştir. Aslında “ yeniden doğuş ” kavramı Bulgaristan tarihinde XX. yüzyılın başlarında Müslüman Pomakların Bulgarlaştırılmaları ve Hristiyanlaştırılmaları esnasında ortaya çıkmış yeni bir siyasal ve sosyal kavramdır. 1980’li yıllardan sonra Pomakların ardından Türklerin Bulgarlaştırılmaları ortaya çıktığında bu kavram tekrardan ortaya konulmuştur.

Asimilasyon fikrinin oluşumunda birçok neden rol oynamış olsa da bunlar arasında en çok öne çıkan durum, Türk azınlığın Bulgar halkı için tehdit oluşturan nüfus miktarıdır. Kalabalık Türk azınlığın siyasal taleplerinden ve özerk cumhuriyet kurma girişimlerinden çekinen Bulgar yöneticiler, Pantürkizm ve Panislamizm bahanesi ile Bulgaristan Türklerini, asimile etmeye çalışmıştır. Bir başka neden olarak da farklı bir siyasal sistem içinde yer alan ve SSCB desteğine güvenen Bulgaristan, asimilasyon sonucu Türkiye’den ciddi bir tepki almayacağını düşünmüştür. Yine Büyük Bulgaristan idealini gerçekleştirmek için içeride birleşik homojen bir Bulgar ulusu yaratma istekleri etkili bir neden olarak gösterilebilir. 1974 Kıbrıs olaylarına benzer şekilde Bulgaristan’ın Türkiye tarafından işgal edilebileceği korkusu asimilasyon politikalarının bir başka nedenini oluşturmaktadır.¹³

Sosyalist rejimde kadın - erkek eşitliğinin sağlanması ve çalışan kadın nüfusundaki artış ayrıca eğitim seviyesinin hızla yükselmesi doğurganlık oranının hızla düşmesine neden olmuştur. Bunun yanında küçük çekirdek ailelerin yaygınlaşmasına ve boşanma oranlarının artmasına neden olmuştur. Bulgarlarda görülen düşük nüfus artış oranı neticesinde birçok yörede Bulgarlar, çoğunluk durumundan azınlık durumuna düşmüşlerdir. 1965 ve 1975 yıllarında etnik Türklerin nüfus artış hızı etnik Bulgarların yaklaşık 4 kat fazlasıdır. Türklerin yüksek nüfus artış hızını, uzun vadede ulusal tehdit olarak gören Bulgar yöneticileri, periyodik aralıklarla bir bölüm Türk nüfusunu Türkiye’ye göç ettirerek “ Türk Beşeri

¹³ Atasoy, a.g.e, ss. 135-137.

Tehdidini ” hafifletmeyi planlamışlardır. Yoğun dış göçlere rağmen Türk azınlığın demografik yükselişi durdurulamadığından %10'luk kritik eşiğin aşılabilecek olması Politbüro tarafından tehdit olarak görülmüş ve ulusal bütünlüğü bozabilecek siyasal bir sorun olarak algılanmıştır. Böylece Bulgar yöneticilerine göre, bu sorunun kökten çözümlenmesi ve “ Türk nüfus tehdidini ” ortadan kaldırmanın en kestirme yolunun Türk isimlerinin değiştirilmesi ve bu azınlığın Bulgarlaştırılması olmuştur.

Döneme ait çeşitli gazeteler, Bulgar yönetiminin uyguladığı asimilasyon politikasını açık bir dille ortaya koymuştur. Gazete başlıkları, sadece Türk bakış açısını değil, Avrupa'nın da bakış açısını yansıtmaktadır.¹⁴

Dönemin meclis tutanakları, iki devlet arasında yaşanan gerginliği yansıtmaktadır. Özellikle çeşitli milletvekillerinin gündem dışı konuşmalarında bu konuyu sıklıkla dile getirmeleri ve Bulgar yönetimine dair eleştirileri dikkat çekmektedir. Türkiye'ye doğru yönelen ciddi göç hareketi, TBMM'nin özellikle göç sürecindeki oturumlarında tartışılan en önemli konulardandır. Özal meclis konuşmasında Jivkov'u suçlamış ve onu yalancılıkla itham etmiştir. Bu süreçte meclisteki tüm grupların Bulgaristan'daki Türk unsurların ülkeye gelişlerine onay vermeleri o dönemdeki siyasetin karar almada tek bilek olmasını sağlamıştır. Yine bu süreçte göç ve iskan için gerekli düzenlemeler yapılmış ve Türkiye beklenen büyük göçe hazırlanmaya çalışmıştır. Meclis tutanakları dönemin gergin ortamını net bir şekilde bizlere yansıtmaktadır.¹⁵

Belene toplama kampı, asimilasyon süreci içerisinde Bulgaristan Türklerinin bir araya toplandığı ve çeşitli işkencelere maruz kaldıkları bir yerdir. Buraya yargı kararı olmaksızın keyfi olarak, Türkçe konuşmalarından, sünnetli olmalarından ve Müslüman olmalarından ötürü gönderilmişlerdir. Türk aydınları tüm bunlara rağmen Bulgar kimliğine teslim olmamış ve Türk halkı örgütleyerek güçlü bir direniş göstermişlerdir. Köy meydanlarında yapılan asimilasyon faaliyetleri protesto edilmiş bu esnada birçok soydaşımız öldürülmüştür.¹⁶

¹⁴ Türkler İkinci Sınıf Vatandaş Sayılıyor. Milliyet Gazetesi, (19.01.1985)

¹⁵ <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c028/tbmm18028094.pdf> 25.03.2018

¹⁶ Seher Boykoy (ed), *25. Yılında Bulgaristan'dan 1989 Göçü*, Bursa : Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2015, ss. 30-31.

Todor Jivkov'un bu asimilasyon ve göç kararını almasında etkili olan en önemli nedenler arasında Pantürkizm ve gelişen İslam tutumunun olduğu söylenebilir. Türkiye'nin o dönemde ekonomik ve askeri açıdan gelişen bir komşu olması ve yeni bir Kıbrıs meselesinin yaşanma korkusu, Bulgarları bu politikaya itmiştir. Daha öncede belirttiğimiz gibi sosyalist politikanın Türkiye ile zıtlaşması da etkili olmuştur. Dünya'da örneği pek görülmeyen bir şekilde Bulgaristan'daki Türk azınlıklar 1984-85 arasında Bulgar isimleri almaya zorlandılar.¹⁷

¹⁷Neriman Ersoy Hacısalıhoğlu, Mehmet Hacısalıhoğlu (ed), *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu Göç*, İstanbul: BALKAR, 2012, ss. 172-175.

2. GÖÇ SIRASINDA YAŞANANLAR

Yaşanan tüm bu süreç ile beraber Türk azınlığa dayatılmaya çalışılan kimlik politikasının başarısız olduğu ortaya çıkmış ve soya dönüş sürecinin başarısız olduğu görülmüştür. Bu noktada Bulgar hükümeti yeni bir politika olarak zorunlu göçe başvuracaktır. Bulgar hükümeti göç ettirilen Türklerin pasaport almış turistler olduklarını ve kendi istekleriyle göç ettiklerini beyan etmiştir. Bu süreçte Türkiye'nin Bulgaristan Türklerini kabul etmede isteksiz olduğuna dair bir algı yaratılmak istenmiştir. Jivkov göç eden Türkler için Bulgar Müslümanları tabirini kullanarak göçe uluslararası bir meşruluk kazandırma peşindeydi.¹⁸

Sözde bireysel arzularla sınırda kalabalık bir kitle oluşturan göçmenler için Bulgar ve Türk devletleri arasında eşgüdümlü bir nüfus aktarımı gerçekleştirildi. Bulgar hükümeti çeşitli uğraşlarıyla bu zorunlu göçü süsleyerek uluslararası topluma iyi gözükme istemiştir.¹⁹

Trenlerle sınır hattına getirilen göçmenler dışında, kontrollü olarak at arabası ve motorlu araçlarla gelenler de mevcuttu. Göçün gerçekleşeceği önceden belli olmuş ve Türkiye tarafı bu nüfus hareketine hazırlanabildiği kadar hazırlanmıştır. Sınırdaki çeşitli idari kurumlar ve memurlar bu hazırlıklarda önemli rol oynamıştır. İnsanlar yanlarına alabildikleri eşyaları almışlar, birçok eşyalarını geride bırakmak zorunda kalmışlardır. Sözlü tarih kısmımızda da bu süreçte yaşanan ekonomik kayıplara dair çarpıcı örnekler gözükmektedir. Ailelerin bölünmesinin dışında insanların tabiri caizse hayata sıfırdan başlamaları bu sürecin yarattığı sosyolojik ve psikolojik çöküntünün görülmesi açısından önemlidir. Devam eden süreçte ilk etapta günlerce sınırda bekletilen göçmenler, işlemlerinin yapılmasının ardından farklı illere yönlendirilmiştir. Özellikle yakın akrabası olanlar gittikleri bazı bölgelerde nüfus fazlalığına yol açmış bu durum sosyo – ekonomik açıdan problemler ortaya çıkarmıştır. Sınır bölgesine kurulan çadır kentlerde gelişlerinin ilk sürecinde göçmenlerin temel ihtiyaçları karşılanmış ve Türk vatandaşlığına geçişleri için gerekli işlemler yapılmıştır.²⁰

Kısa vadede ciddi sorunlar ortaya çıkartan göç, uzun vadede göçmenlerin Türkiye'ye uyumu ile beraber fayda sağlamış, üretime katılan ve entelektüel bilgi birikimine sahip modern bir nüfus kitlesinin oluşumuna yol açmıştır.

¹⁸ Boykoy, a.g.e, ss. 32-33.

¹⁹ Sevim Hacıoğlu, *Devlet – Toplum İlişkisi Yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 Zorunlu Göçü*, Kırklareli, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2014, s.10.

²⁰ Çadır Kent'te Yeni Yaşam. Bursa Hakimiyet Gazetesi, (27.06.1989)

Bursa, daha öncesinde de göçmen nüfus aldığı için yeni gelen kabileler akrabalık bağlarından dolayı bu bölgeye gelmeyi istemişler, fazla talep sonucu bir süre Bursa'ya göç devlet tarafından kontrollü bir şekilde gerçekleştirilmiştir.²¹

Göçmenlerin tam anlamıyla uyum süreci 90'lı yılların sonuna kadar sürmüştür. Türkiye'nin farklı yerlerinde nüfus ağırlığını göçmenlerin oluşturduğu bölgeler, konutlar oluşturulmuştur. Ayrı bir göç politikası yerine göçmenler toplu iskan edilmişlerdir. İlk etapta yerel halk ile çeşitli sosyal ve kültürel problemler ortaya çıkmış ancak süreç içerisinde bu gruplar, toplumsal ilişkiler vasıtasıyla birbirine bağlanmıştır.

1989 Mayıs'ında başlayan bu süreç Eylül sonuna kadar neredeyse tamamlanmış ve göçmenlerin büyük çoğunluğu Türkiye topraklarına geçirilmiştir. Hızlı bir devlet planlaması ile bu göçmenlerin barınma, yiyecek ve iş gibi ihtiyaçları karşılanmıştır. Belirli aralıklarla devlet bu göçmenlerin yerleşiminde kısıtlamalara gitse de genel olarak serbest bırakmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, siyasi, ekonomik ve demografik sancılarla dolu bu dönemi başarılı bir şekilde arkasında bırakmıştır. 1992 sonrası süreçte Jivkov'un yönetimden düşmesi ve demokratik yönetimin teşkili ile göçmen nüfusun ciddi bir miktarı yaşadıkları uyum sorunları neticesinde Bulgaristan'a dönmeyi seçerken, geriye kalanlar kurdukları yeni hayatlarıyla beraber bu topraklarda kalmayı seçmişlerdir.

Bizler bu çalışmamızda; göç olgusuna paralel olarak Balkanlar'dan anavatan topraklarına yerleşen ve muhacir olarak adlandırılan insanların yeni geldikleri coğrafyaya uyum süreçleri üzerinde yoğunlaştık. Bulgaristan Türkleri üzerinde, 1984 yılında başlayan sistematik asimilasyon politikaları; hem maddi hem de manevi açıdan derin yaralar açmış olup etkisi günümüze kadar gelen sosyal ve kültürel değişimleri de tetiklemiştir. Hangi yönüyle bakılırsa bakılsın bu göç Türkiye için bir kazanç, Bulgaristan için ise bir yıkım olmuştur. Bulgaristan kaybettiği ciddi miktarda çalışan nüfusundan dolayı ekonomik açıdan zor durumda kalmıştır. Türkiye ise kendi soydaşlarına açtığı yardım elinin karşılığını fazlasıyla alabilmiştir. Vergilerini ödeyen, düzenli askerlik yapan ve çalışan üretici sınıf, kısa sürede ülkeye uyum sağlamıştır. Acılar ve göçün gölgesinde Bulgaristan Türkleri, yeni yaşamlarına adapte olmayı başarmışlardır.

²¹ Bursa Yasak Bölge! Olay Gazetesi (22 Ağustos Salı 1989)

KESTEL ÖRNEKLEMİ

“ Kestel İlçesi Örneği Üzerinden 1989 Bulgaristan Göçmenleri ile Yerel Halk Arasındaki Sosyal, Ekonomik ve Kültürel Farklılaşmanın İncelenmesi ”

Kestel, tarihi M.Ö 300’lü yıllara dayanan ve ismini Romalıların kullandığı Latince kelime “ kalecik ” anlamına gelen “ castel ” kelimesinden almıştır. 1306 Dimboz Muharebesi ile Osmanlıların eline geçen bu küçük yerleşim, cumhuriyet dönemine kadar küçük bir durak noktası özelliği görmüştür. 1930 sonrası Rumeli’den ve Anadolu’dan aldığı göçlerle hızlı bir şekilde büyüyen Kestel, günümüzde önemli bir yerleşim yeri haline gelmiştir.²²

Kestel, coğrafi açıdan iki ana bölgeye ayrılmıştır. Merkez kısmı ve Toplu Konutlar kısmı olmak üzere isimlendirilen bu bölgeler, kültürel anlamda da farklı özellikler göstermektedir. Kestel daha öncesinde de Bulgaristan ve çevresinden göç almış bir yerleşim yeri olmasına karşın son gelen 1989 göçmenlerinin bu denli ayrı bir topluluk oluşturmaları incelenmeye değer bir durumdur. 1951 göçmenleri geldiklerinde şehrin merkez kısmında kendilerine ait müstakil evlere ve arazilere yerleşmişler, yerel halk ile doğrudan ilişki içerisinde olacakları tarım ile uğraşmışlardır. Birincil ilişkilerin yoğunluğu ve toplum yapısının Tonnie’sin cemaat niteliklerini taşıması sonucu bu göçmenler toplumsal yapıdan ayrışmamış hatta onun bir parçası haline gelmişlerdir. Yine merkez bölgesinin nüfus dağılımına bakıldığında farklı unsurların bir arada yaşadıkları görülecektir. Erzurum, Bayburt, Artvin ağırlıkta olmak üzere Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden gelen nüfus, benzer bir kültür ögesini temsil etmekteydi. Rumeli ve Anadolu arasındaki coğrafi farklılıklar insanların farklı karakterlere sahip olmasına yol açmıştır. Bu açıdan Rumeli’den gelen göçmenlerle bu insanların kültürel uyumsuzluğu ilk etapta normal karşılanabilir.

Toplu Konutlar, devlet tarafından yaptırılmış, 1989 göçmenlerinin bir araya toplandığı yerleşim birimini ifade etmektedir. Devletin bu göçmenleri dağınık değil de toplu olarak iskan etmesi, onların yerel halk haricinde ayrı bir sosyal yapı oluşturmalarını sağlamıştır. Bu durum bu göçmenlerin Türkiye’ye uyumlarını geciktirmekle beraber kültürel çeşitliliğe yaptığı katkı açısından kıymetlidir. İnsanların yıllar geçse de Rumeli lehçesini kullanmaları ve hatta bir sonraki kuşağa bile bu konuşma tarzının yansımaları görülmektedir. Ancak zaman ilerledikçe Toplu Konutlar bölgesi nesillerin değişmesiyle beraber bir kaynaşma yaşamış ve uyumunu tamamlayabilmiştir.

²² <http://www.kestel.bel.tr/belediye/1/Tarihçe>

Bir tarafın isteğe bağılı olarak kendi iradesiyle göç etmesi, diğere tarafın ise zorunlu olarak göç ettirilmesi, incelenen iki kesim arasındaki psikolojik motivasyonun farklı eşiklerde olmasını sağlamıştır. Türkiye topraklarına sadece bir bohça ile gelebilen insanlar, klasik Türk köylüsü niteliğini taşıyan insanlara göre daha agresif bir ekonomik hırs besleyecektir. 1990-2000 dolaylarında yerel halk, daha çok küçük dükkanlar ve tarımsal faaliyetlerle uğraşırken bu dönemde fabrikaların temel eleman ihtiyacını muhacirler karşılamıştır. Bu insanlar daha fazla Kestel dışı ile bağlantı kurmuş ve kapitalist çağın istediğı insan şekline bürünmüştür. Eğitilmiş ve üreten bir insan modeli teşkil etmişlerdir. Özellikle muhacir kitlenin en çok eleştirildiğı konu fazla tutumlu olmalarıdır. Bu durum göç psikolojisinden kaynaklanmaktadır. Sıfırı gören bu insanlar elindeki kıymetini çok iyi gördüklerinden aşırı tutumlu olmuşlar ve çocuklarına daha iyi bir gelecek sunmak adına birden fazla ev sahibi olmak istemişlerdir. Yine kadınların iki kesim arasındaki özgürlük katsayısı farklı olmuştur. Kadınların sosyal hayata katılmaları konusunda daha özgürlükçü olan kesim muhacirlerin ağırlıkta olduğı Toplu Konutlar olmuştur. Özellikle ailede bulunan tüm bireylerin çalışması, hızlı bir zenginleşme sürecini başlatmıştır. Göçmenler peşi sıra evler, arabalar ve arsalar olarak toplum ekonomisini canlandırmıştır. Bu durum Toplu konutlar bölgesinin genişlemesine ve küçük kalan göçmen konutlarının yerine daha büyük konutların yapılması gerekliliğine yol açmıştır. Tüm bunlar birbirini tetiklemiş ve son yıllarda birden fazla inşaat firmasının bu bölgelerde hızlı bir ev inşasına başlamasına yol açmıştır.

Aile yapısı olarak merkez bölgesi daha çok *geniş aile* profili sergilerken, göçmen aileler ilerleyen süreçlerde *çekirdek aile* yapısını benimsemişlerdir. Yine evlenme yaşı göçmen ailelerde çok daha geç iken yerel halkta nispeten daha erken görülmektedir. Çocuk sayısı da farklılık göstermektedir. Göçmen aileler az çocuk, iyi eğitim ve yüksek hayat standardını önemsemişlerdir. Çocuklarının iyi bir eğitim almasını temel hedefleri olarak belirlemişlerdir. Yerel ailelerde tek kişinin çalışması, ailenin düzensiz bir gelire sahip olması, çocuk sayısının fazlalığı gibi unsurlar eğitim konusunda ailelerin fazla baskı yapmalarına yol açmıştır. Çocukların büyüüp üretime katılması onlar için daha önemlidir. Bu yerel halktakilerin göç baskısı yaşamaması ile bağlantılıdır. Onları standart aile yaşamları dışına çıkartacak bir baskı veya asimilasyon süreci yaşanmamıştır. Bu yüzden daha geleneksel kalmışlar ve göçmen nüfus gibi değişen dünya düzenine uyum sağlamaya gereksinim duymamışlardır. Kısacası göçmenler, ekonomik ve sosyal düzeni yaşadıkları çeşitli siyasi, kültürel ve demografik olaylar neticesinde öğrenmişlerdir. Ancak böyle bir durumda olmayan yerel halkın insanları çok daha durağan ve standart bir yaşam biçimini kendilerine

benimsemişlerdir. Oluşan tüm farklılıklar insanların geldikleri coğrafya ve orada yaşadıkları olaylarla paraleldir.

İsim ve soyadları incelendiğinde göçün ve asimilasyonun etkisi göçmen nüfus arasında net bir şekilde gözlemlenmektedir. Mutlu, Vatansever, Türkyılmaz, Öztürk gibi soy isimler insanların Türkiye'ye geldikten sonra kullanmayı seçtiği soy isimler olarak göze çarpmaktadır. İnsanlar bu ülkeye duydukları minneti bu şekilde dile getirmişlerdir. Yine milli bayramlarda evlere bayrak asma geleneği göçmen nüfus arasında çok daha yaygındır. Bayrak ve vatan bir boyutuyla bu kişiler için daha değerlidir. Asimilasyon ve göç dolayısıyla yaşlı nüfus arasında özel bir milliyetçilik duygusu gelişmiştir. Komünist düzende eğitime verilen önem birçok muhacirin iyi eğitim almasını sağlamıştır. Devlet yapısının eğitimi teşviki, Bulgaristan'dan gelen nüfusun görece daha entelektüel ve kendi dünya görüşlerine sahip olmalarına vesile olmuştur. Tüm bunlar muhacirlerin Türkiye'ye gelişlerinden sonraki süreçte modern devletin gelişimine katkı sağlayan unsurlardır.

Yerel halka göre, muhacirlerin memleketlerinde daha çok yakın akrabaları bulunmaktadır. Uzak mesafeler, yerel halka göre akrabalık ilişkilerini zayıflatmıştır. Aileden güç almak yerine bu aileler daha küçük yapıdadır. Çifte vatandaşlık hakkının da verilmesiyle göçmenler, sıklıkla ülke dışına gidip gelmektedirler. Avrupa Birliği ülkelerine seyahat etme serbestliği dolayısıyla göçmenler arasında Avrupa ülkelerine çalışmaya gitmek de oldukça yaygındır. Bu durum insanların dünya görüşlerini oldukça genişletmiştir.²³

Sonuç olarak, her ne kadar göçün sonrasındaki zamanlarda irili ufaklı kültürel çatışmalar yaşanmış olsa da ayrı yapı zaman içerisinde bir bütünleşme sağlamış ve bugün Kestel şehrinin iki farklı kısmı arasındaki sosyal ve ekonomik farklar ortadan kalkmıştır. İki toplulukta birbirlerini çeşitli yönden etkilemiş ve olumlu bir şehir görünümü meydana getirmiştir. Kestel'in sürekli olarak genişlemesi ve sanayi sitelerine yakınlığı dolayısıyla dışarıdan yeni göçler almış olması, eski kültürel farkların yerini, yenilerinin almasına yol açmıştır. Bugün geçmişte yaşanan sorunların benzerlerini Suriyeli mülteciler yaşamaktadır. Onlarda kendi coğrafyalarından getirdikleri benlikleriyle beraber yerel halktan farklı birtakım kültürel unsurları bu topraklarda yaşamaktadırlar. Geçmiş olayların irdelenmesi gelecekte yaşanacak sorunların çözümü açısından kritik önem taşımaktadır. Bu ileride yaşanacak olası göçlere karşı bürokrasinin hazır olmasını sağlayacaktır.

²³ <http://bulgaristankonsoloslugi.eu/eski-bulgaristan-gocmenlerine-bulgaristan-vatandasligi.html>

SONUÇ

1989 yılından 2018 yılına kadar gelen süreçte Bulgaristan Türkleri, anavatanlarına uyum sağlamış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin önemli bir üreten sınıfını teşkil etmişlerdir. Geldikleri ilk süreçten itibaren içlerinden akademisyenler, iş adamları, sporcular ve siyasetçiler gibi Türkiye gündemine yön veren önemli kişiler çıkartmışlardır. Türk toplumuna artı değer katmışlar ve çağdaşlaşma anlamında Balkan ve Avrupa anlayışını getirmişlerdir.

Yapılan sözlü tarih çalışmalarında da görüleceği üzere bu kişiler topluma uyumlarını büyük ölçüde tamamlamışlardır. Yeni nesiller tamamen yerleşmiş ve Türkiye'de aldığı eğitimle göçmen kültürüne dair unsurlardan farklı bir yapıda yetişmiştir. Göçü net bir şekilde zihinlerinde ve kalplerinde yaşayan yaşlı nüfus ise hala memleketlerinin hatıralarını içlerinde yaşamaktadırlar. Bu kişiler göçe dair değerli bilgileri bizlerle paylaşmaktadırlar. Şayet bu çalışma sadece belgelere dayalı kalsaydı, bir makineden çok daha fazlası olan insanın ve onun meydana getirdiği göçün anlaşılması mümkün olmazdı. Göçün yaşattığı duyguları en iyi bu sözlü tarih örneklerinden deneyim etmekteyiz. Öncesinde acılar, umutsuzluk ve korku dolu bir dönem yaşanırken, Türkiye topraklarına gelişleriyle beraber mutluluk, umut ve minnet gibi pozitif duygular ortaya konulmuştur.

Bu acı dolu göç sürecinin Türkiye toprakları dışındaki herhangi bir topluluk için gelecekte yaşanmamasını temenni ediyor, şu an hayatta olan ve olmayan tüm muhacir yurttaşlarımızın aziz hatıralarına bir saygı mahiyetine gelen bu ödevi hazırlamış olmaktan dolayı gurur duyuyoruz.

KAYNAKÇA

Ağanoğlu Yıldırım, *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Balkanların Makus Talihi G, İstanbul: İz Yayıncılık, 2013.*

Aliyev Faig, ‘‘Soğuk Savaş Döneminde Türkiye - Bulgaristan İlişkileri’’, **Harp Akademisi Komutanlığı, 2014.**

Atabay Mithat, *20'nci Yüzyılda Türkiye ve Balkanlar (Savaş, Barış, G ve Dramın Tarihi), İstanbul: Kriter Yayınevi, 2012.*

Atasoy Emin, *Asimilasyon emberindeki Bulgaristan Müslümanları*, **İstanbul : Beta Yayıncılık, 2018.**

Boykoy Seher (ed), *25. Yılında Bulgaristan'dan 1989 G, Bursa : Nilüfer Belediyesi Yayınları, 2015.*

Güler Gülsevin, *1989 Bulgaristan Göçmenlerinin Yerel Kültüre ve Tarihe İlişkin Algıları*, **Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.**

Hacıoğlu Sevim, *Devlet – Toplum İlişkisi Yaklaşımıyla Bulgaristan'dan 1989 Zorunlu G, Kırklareli, Balkan Araştırma Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, 2014.*

Hacısalihgl Ersoy Neriman, Hacısalihgl Mehmet (ed), *Bulgaristan'da 1984-89 Azınlık Politikaları ve Türkiye'ye Zorunlu G, İstanbul: BALKAR, 2012.*

Lütem Ömer, *Türk-Bulgar İlişkileri 1983-1989 Cilt 1*, **Ankara : Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, 2000.**

zey Ramazan, *Balkanlar ve Balkan lkeleri Coğrafyası*, **Ankara : Pegem Akademi, 2016.**

Todorova Maria, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, **İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.**

GAZETELER

Bursa Hakimiyet Gazetesi

Milliyet Gazetesi

Olay Gazetesi

Bursa Uludağ Gazetesi

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.kestel.bel.tr>

<http://www.balgoc.org.tr>

<http://bulgaristankonsoloslugu.eu/>

<http://1989zorunlugoc.blogspot.com.tr>

<http://www.bulturk.org>

EKLER

EK 1 – DAVUT ÇELİK İLE SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Mehmet Aklan : Kendinizi tanıtır mısınız?²⁴

Davut Çelik : Evet, 1989’da Türkiye’ye geldim. Zorluklar çektik, şoförcülük yaptım. Şu anda da İlay Tekstil’de şoförcülük yapmaktayım. Ailem var, iki kız çocuğum var ikisi de evlendi. Kendime ait evim ve arabam var. 2009’da emekli oldum. 1 – 2 sene sonra aynı şirketten 1 haftalığına çağırdılar ancak 4 yıl oldu hala orada çalışmaktayım.

M.A : Göç kelimesi size neyi çağırıştırıyor?

D.Ç : 1989 yılında göç ettik, Bulgar hududunda su bile bulamıyorduk. Oradaki Bulgarlar bize kötü gözle bakıyordu. Buraya geldik zaten muhacirlere çok iyi gözle bakmadılar ancak biz çalışkanız, yerliler gibi bir kişi çalışıyor dört kişi çalışmıyor durumu yok. Çalışkandırılar yani bir sıkıntımız yok, devlet ile alakalı. Zaten bizim liderimiz, Atatürk’ümüz de göçmendir aynı bizim gibi. O açıdan ben göçmenliğimle gurur duyuyorum.

M.A : Devletin geldiğiniz süreçte yeteri kadar ilgi gösterdiğini düşünüyor musunuz?

D.Ç : Evet düşünüyorum. Ana vatan partisi döneminde geldik. Turgut Özal döneminde. Allah rahmet eylesin. Bir yıl boyunca erzağımızı verdi kiramızı ödedi, konutlar yaptı ve taksitle 20 yılda ev sahibi yaptı bizleri. İlgi gösterdi. Devletimizden memnunuz. Ayrıcalığa uğramadık, devletin cumhurbaşkanıydı Özal, hatta onunla gurur duyduk biz , çok gururlu kelimeler kullandı bizler için göçmenlerden zarar bulmayız aksine fayda sağlarız çalışkan insanlar onlar dedi.

M.A : Geride kalan yakın akrabanız var mı?

D.Ç : Evet var, 1989’da gelecekte onlarda pasaportlarını aldılar ancak köyün muhtarı engel sağlamış bizim evraklarımızı başka köye satmış. O yüzden gelemediler. Tüm eşyalarını

Mehmet Aklan – Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü

Davut Çelik – İlay Tekstil Servis Görevlisi

Görüşme tarihi ve saati: 15.04.2018 - 17:00

Göç yılı – 1989 - Sliven

satmışlardı. Annem ve babam orada rahmetli oldu. Kardeşlerim var iki ağabeyim bir ablam var. Amcalarım akrabalarım sülalem kalabalıktır. Devlet köstek oldu.

M.A : Geldiğinizde ilk olarak Bursa'ya mı yoksa başka bir şehre mi yerleştirildiniz?

D.Ç : İlk olarak Bursa'ya Hamitler'e geldik. Kendi isteğimizle Kestel'e geldik. Okula yerleştirdiler önce, sonra kendimize kira bulduk ve kiraya çıktık. Daha öncesinde Bursa'ya gelen akrabalarımız vardı. 1971'de abim, 1951'de teyzelerim 1893'de amcalarım Bursa'ya gelmişler.

M.A : Buraya geldiğinizde yerli halk ile herhangi bir sorunuz oldu mu?

D.Ç : Yok hiçbir problemimiz olmadı. Hiç kimseye muhtaç değildik kendi ekmeğimizi kendimiz çalışarak kazandık.

M.A : Geldiğiniz bölgede yaşam nasıldı? Türkiye'ye gelince hayatınızda nasıl bir değişim oldu?

D.Ç : Geldiğim bölge Balkan bölgesiydi. Köy hayatı yaşadık. Hayvancılıkla, yakın köyümüzde şirket vardı şoförcülük yaptım ormandan tomruk çektim. Hem kendi işimizi hem devletin işini yapardık. Komünist düzende iyi yaşadık ama son dönemde isim değişmesi olmaya başladıktan sonra insanları tek ırk yapmak istediler. Hristiyanlaştırmaya kalktılar o yüzden de buraya geldik anavatanımıza. İsim değiştirme olayı olduğunda askerler komple köyü sardılar sıraya dizdiler mecbur kendin ismini aldın. Kimi ağladı kimi güldü bu süreç sırasında. Sopa zoruyla isim değişikliği oldu.

M.A : Geldiğiniz bölgede düğünlerden ve yemek gibi kültürel unsurlardan bahsedermisiniz?

D.Ç : Memleketin kültürü aynı eski Osmanlı kültürüdür. Yedi çeşit vardır. Yahnisi, çorbası, ayranı, şerbeti vardır. Benim düğünümde 15 tane koyun kesildi mesela. O koyunlardan her türlü yemek yapılırdı. Düğünlerde adet davullu zurnalı, gündüz davul zurna çalınır. Akşam hoca gelir nikah kıyar. Düğün öncesi damadı arkadaşları alırlar. Önce resmi sonra dini nikah kıyılırdı. Düğünlerde Balkan yöresine özgü oyunlar oynanırdı.

M.A : Bulgaristan'da aldığınız eğitimi nasıl değerlendirirsiniz?

D.Ç : Eğitim çok sıkıydı, disiplinliydi, lazım her zaman disiplinli olacaksın. Şoför kursu için 6 ay kurs çıkardım. Derste sinek sesini duyarsın. Hocanıza karşı gelemezsiniz akşam hocamı göreyim selam vermeden geçemezdim. Babamdan daha çok hocamdan korkardım. Ancak buna karşılık hocamız da bizi sağlam eğitirdi.

M.A : Türkiye'ye geldikten sonra bile vazgeçemediğiniz alışkanlıklarınız neler?

D.Ç : Mesela, Bulgaristan'da Çavaş derler. Bir bardak su versene yerine bir çavaş su versene derdik. Gofret yerine Fafla diyorduk. Hala tükettiğim baniçka, kifla gibi yiyecekler var. Ancak yıllar geçtikte buraya uyum sağladık.

EK 2 – MİHRİBAN YILMAZ İLE SÖZLÜ TARİH ÇALIŞMASI

Mehmet Aklan : Kendinizi tanıtır mısınız?²⁵

Mihriban Yılmaz : Adım Mihriban, 58 yaşındayım. Şu anda ev hanımıyım. Daha öncesinde bankada çalıştım.

M.A : Göç kelimesi size neyi çağırıştırıyor?

M.Y : Bir devletten başka bir devlete gitmek. Kurulu düzenini bozup başka bir memleketeye gitmek.

M.A : Devletin geldiğiniz süreçte yeteri kadar ilgi gösterdiğini düşünüyor musunuz?

M.Y : Devlet bize birçok alanda yardımda bulundu örneğin; kira paramızı karşıladı.

M.A : Geride kalan yakın akrabanız var mı?

M.Y : Evet var, bazıları kendi isteğiyle örneğin amcalarım. Bazılarının vize sorunu oldu vize alamadılar. Hayvanını satamayıp kalanlar vardı. Köylerde.

Mehmet Aklan – Uludağ Üniversitesi Tarih Bölümü

Mihriban Çelik – Emekli, Eski Banka Çalışanı

Görüşme tarihi ve saati: 16.04.2018 - 16.00

Göç yılı – 1989 - Kırcalı

M.A : Geldiğinizde ilk olarak Bursa'ya mı yoksa başka bir şehre mi yerleştirildiniz?

M.Y : Kara yoluyla, yük arabasıyla Bursa'ya akrabalarımızın yanına geldik.

M.A : Buraya geldiğinizde yerli halk ile herhangi bir sorunuz oldu mu?

M.Y : Yok, hiç olmadı karşılaşmadık. Herhangi bir tepki ile karşılaşmadık. Çok yardımcı olundu.

M.A : Geldiğiniz bölgede yaşam nasıldı? Türkiye'ye gelince hayatınızda nasıl bir değişim oldu?

M.Y : Bulgaristan'da hayatımızdan memnunduk, ekonomik anlamda. İşimiz vardı, kurulu bir düzenimiz vardı. Herkesin bir maaşı vardı. Herkes tatil yapabiliyordu. Tabakalar arası bir uçurum yoktu. İsim anlamında bir değişiklik oldu bu bizi zorladı alışma açısından.

M.A : Geldiğiniz bölgede düğünlerden ve yemek gibi kültürel unsurlardan bahsedermisiniz?

M.Y : Düğünler genelde kasabalarda ise restoranda. Kırsal kesimde ise kır düğünü. Düğün salonu yok. Düğünler yemekli olurdu. Su böreği, kapama, kabak böreği, böreklerde pide deniliyordu. Her çeşit böreğe pide (pide) deniliyordu.

M.A : Bulgaristan'da aldığınız eğitimi nasıl değerlendirirsiniz?

M.Y : Türkiye'den daha iyidir. 1980 dönemi. 1980 - 1988 arası bankada çalışıyordum. Bilgisayar kullanıyorduk. Eğitim de daha iyiydi o dönem.

M.A : Türkiye'ye geldikten sonra bile vazgeçemediğiniz alışkanlıklarınız neler?

M.Y : Yemekler aynı değişmedi. Komşuluk ilişkileri sıcaktı. Yine aynı. Yeğenime gideceksem telefonla aramam direk giderim. Bulgarca kelimeler Türkiye'de kullanmıyoruz, aile içerisinde bir kelime aklımıza gelmezse kullanıyoruz sadece.

EK 3 - FOTOĞRAF

Hakimiyet
22 HAZİRAN 1999 CUMA 300 LİRA

Taksim mitingi cumartesi günü

Bulgaristan'da 1970, 71 ve 72 doğumlu Türkler'in askere gitmesikleri için tutuklandıkları İddia edildi!

Elektrikli zulüm
Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Mümin Müminoğlu'na elektrik verilerek işkence yapıldı
Bulgaristan'dan sınır dışı edilen Mümin Müminoğlu adlı soydaşımız feci şekilde işkence yapıldı. Mümin Müminoğlu sessiz yürüyüşe katıldığı için 12 asker tarafından 3 gün boyunca dövüldü daha sonra evinin bahçesinde atılarak ölüme terk edildi.

Ağlayarak anlatıyorlar

BURSA'YA GELDİLER

BUSKİ kuruldu

YAR HASTANISI SAHİP ÇIKTI

HABER 6. SAYFADA

EK 4 – FOTOĞRAF

Bisaş'ın çadırkentine, 250 soydaşımız yerleştirildi...

Hoşgeldiniz!

Bisaş tarafından 12 otobüs ve 8 kamyonla oluşan bir konvoyla Kapıkule'den Bursa'ya getirilen 70 aile, daha önce fabrika bahçesinde hazırlanan çadırkentte yerleştirildi... Soydaşlarımızın 4 ay boyunca Bisaş'ın konduğu ve isterlerse fabrikada çalışabilecekleri belirtildi...

Fabrika yetkilileri, Çadırkent'in 500 kişilik kapasiteye sahip olduğunu, ancak Edirne'den gelenlerin 250 kişi olduğunu söylediler. Yetkililer, daha önce Bursa'ya gelmiş olan 250 soydaşımızın daha, çadırkentte yerleştirilebileceğini açıkladılar...

Çadırkentte kalan soydaşlarımızı ziyaret eden Vali Erdoğan Şahinoğlu ve Büyükşehir Belediye Başkanı Teoman Özalo, soydaşlarımıza yardım için her türlü kolaylığı gösterileceğini söylediler. Bu arada Türkiye okuma yazma bilmeyen çocukların, intibak eğitimine alınacağı öğrenildi...

ÇOCUKLARA EĞİTİM Vali Erdoğan Şahinoğlu'nun başkente iki incelemesi sırasında konutlu çocukların Türkiye'deki 82 bakkalı ziyaret etti. Şahinoğlu bu eğitimci gösterimini için, eğitim çalışmalarını başlatılacağını söyledi.

HABER 6. SAYFADA

EK 5 – FOTOĞRAF

İK KUPON 1 TEMMUZ DA Geniş dağılıma 5 Sayfada

Hakimiyet

27 HAZİRAN 1989 SALI 300 LIRA

Denizde ölüm

Uçuk kadavrinin deniz yüzüne çıkmasıyla bitti

YERİNDEN 5. SAYFADA

Bisaş'ın kurduğu çadırkente 250 soydaşımız yerleştirildi

Çadırkent'te yeni yaşam

• Bulgaristan'ın zorunlu pasaport vererek sunduğu otuz beş bin kişiye yurtluk sağlandı. Edirne'de kurulan çadırkentte yerleştirildi. 250 kişi Bursa'ya ait konutları tarafından Bursa'ya getirildi. Bu soydaşlarımızdan 100'ü Bursa tarafından işe yerleştirildi.

• Vali Erdoğan Bahiroğlu, Büyükşehir Belediye Başkanı Feriit Özalp ve Balkan Türkleri Göçmen ve Mülteciler Derneği Başkanı Mustafa Kemal Mümin Gençoğlu, dön soydaşlarımızı ziyaret ederek, sorunlarını dinlediler.

Haberin 5. Sayfada



anüstü toplandı
diye ile
pmali"

• HOSGELDİNİZ - Vali Erdoğan Bahiroğlu ile 250 soydaşımız Edirne'de kurulan çadırkentte yerleştirildi. Bursa'dan gelen konutları tarafından Bursa'ya getirildi. Bu soydaşlarımızdan 100'ü Bursa tarafından işe yerleştirildi.

• MUTLULUK - Bisaş'ın kurduğu çadırkente 250 soydaşımız yerleştirildi. Bursa'dan gelen konutları tarafından Bursa'ya getirildi. Bu soydaşlarımızdan 100'ü Bursa tarafından işe yerleştirildi.

Haberin 5. Sayfada

EK 6 – FOTOĞRAF

OLAY

SÖYK BURSA'YI BÜYÜK GAZETESİ 500 TL

SALI 22 MİLYAR 700 LİRA

Başka illere gönderilen göçmenler, şehir girişinden çevriliyor

Bursa yasak bölge!

• Kapanın ve Durskaya sınır kapılarında, geçişlere yasak yapıldı. Göçmenlerin Bursa'ya girişi yasaklandı. Bursa'da bulunan göçmenler, başka illere gönderiliyor. Bursa'ya sadece akraba ziyaretleri için izin veriliyor.

Haberin 5. Sayfada



• Bursa'da bulunan göçmenler, başka illere gönderiliyor. Bursa'ya sadece akraba ziyaretleri için izin veriliyor.

Haberin 5. Sayfada



• KAHYONCUNUN İSYANI - Bursa'da bulunan göçmenler arasında çıkan tartışmalar, Bursa'da bulunan göçmenler arasında çıkan tartışmalar, Bursa'da bulunan göçmenler arasında çıkan tartışmalar.

EK 9 – FOTOĞRAF



BEHİÇ GÜNALAN - BURSA KENT MÜZESİ ARŞİVİ

EK 10 – FOTOĞRAF



BEHİÇ GÜNALAN - BURSA KENT MÜZESİ ARŞİVİ

EK 11 – FOTOĞRAF



BEHİÇ GÜNALAN - BURSA KENT MÜZESİ ARŞİVİ